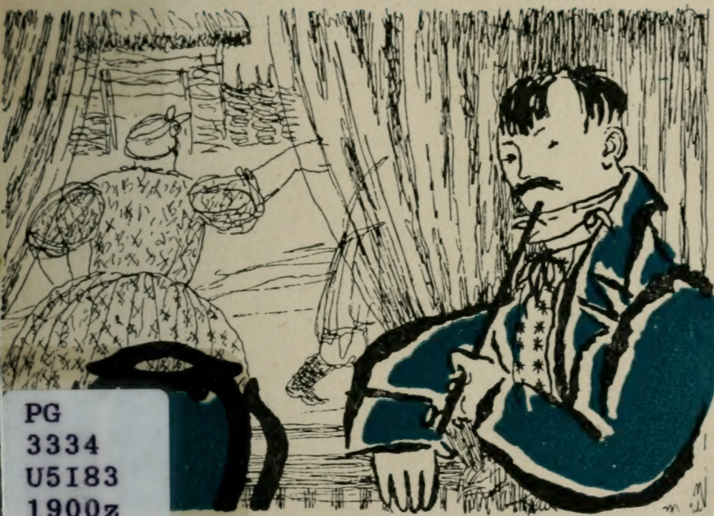
М. ГОГОЛЬ

ШПОНЬКА ЇХНЯ ТІТОНЬКА

„КНИГОСПІЛКА"

М. ГОГОЛЬ

ІВАН ФЕДОРОВИЧ ШПОНЬКА
ТА ЇХНЯ ТІТОНЬКА

З гравюрою Касіяна

Переклад М. Зерова

КНИГОСПІЛКА

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літопису Укр. Друку“, „Картковому реперт.“ та інших покажчиках Укр. Книжк. Палати.

Обкладинка В. Конашевича

Державний Трест „Київ-Друк“, 8-ма друкарня.
вул. Толстого (кол. Караваївська), № 5.
Київськ. Окрліт 536. Зам. 679.—10.000.

ІВАН ФЕДОРОВИЧ ШПОНЬКА ТА ЇХНЯ ТІТОНЬКА

З цією історією та сталася історія: нам розказував її, як приїздив з Гадячого, Степан Іванович Курочка. А треба ж вам знати, що пам'ять у мене—то й не сказати, яка лиха: чи говори, чи не говори,—все одно. Однаково, що й у решето воду лити. Отже за собою такий гріх знаючи, нарочито й просив його її на папері списати. Ну, дай йому боже здоров'я, чоловік він був завсіди для мене добрий, взяв та й списав. Поклав я її до столика маленького; та ви, мабуть, гаразд його знаєте: він стоїть у кутку, як саме в двері увійти... Та я й забувся, що ви ніколи й не бували в мене... Стара моя, що вже тридцять літ живу з нею, грамоти зроду не вчилася; нема з чим і критись! Отож і примічаю я, що вона пиріжки пече все на якімсь папері. Пиріжки вона, любі читателі мої, пече навдивовижу, і добріших пиріжків ви ніде не їстимете... Глянув я якось на спідку пиріжка, аж бачу: писані якісь слова. Так наче серце моє чуло; до столика—а од зошита й половини нема! Інші листочки, як які були,—всі на пироги розтаскала! Ну, що його робити? Не битися ж на старості літ! Торік довелося якось мені через Гадяч їхати. Нарочито, ще до города не доїжджаючи, зав'язав узлика, щоб не забувся об тім Степана Івановича попросити. Мало того: сам собі приобіцявся, що тільки но чхну в городі, то щоб при тому про нього згадати. Усе дарма. І через город проїхав, і чхнув, і висякався до хустки, а все чисто забув; та вже згадав,

як верстов шість від рогатки од'їхав. Та й нічого не вдієш,—довелося без кінця друкувати. А проте, як хто схотів би нестеменно знати, про що мова мовиться далі у цій повісті, то нехай-но тільки назнарочито в Гадяч приїде та Степана Івановича попросить. Він з утіхою великою розкаже її хоч би й знов од самого початку до кінця. Живе ж він недалечко церкви мурованої. Тут таки зразу—маленька вуличка: повернеш у вуличку, то будуть другі, чи так що й треті ворота. Та нащо вам краще: як побачите у дворі велику таку жердину з перепелом, і вийде назустріч вам баба дебела в зеленій спідниці (а він не від речі сказавши, живе собі нежонатий),—то оце ж його й двір. А проте ви можете зустріти його на базарі, де він щоранку буває, так до дев'ятої години, вибирає собі на обід риби й якої городини та з отцем Антипом провадить бесіду, а то й з євреєм, що одкупа держить. Ви його одразу й пізнаєте, бо ні в кого ж крім нього й нема штанів з кольорової вибійки та китайчатого жовтого сурдута. От вам іще приміта: як ходить він, то все руками розмахує. Ще засідатель тамтешній, небіжчик Денис Петрович, бувало як побачить його здалеку, то таки й скаже: «Гляньте но, гляньте, он де вітряк суне!»

I

ІВАН ФЕДОРОВИЧ ШПОНЬКА

Чотири вже роки, як Іван Федорович Шпонька на покої та й живе у своїм хуторі Витребеньках. Як був він іще Ванюшею, вчився він у Гадяцькій повітовій школі і, слід сказати, була з нього дитина над усі доброзвичайна та найупадливіша. Учитель граматики російської, Никихвор Тимохвієвич Дієпричастя, бувало каже, що якби усі в нього такі до науки упадливі були, як Шпонька, то він ніколи б не носив з собою до школи кленової лінійки, якою—сам признавався—аж намориться часом, по руках ледарів та пустунів

б'ючи. Зшиток у нього все чистенький, зусюди обліснований, ніде ані цяточки. Сидів він завсіди тихо, руки склавши і знявши очі на учителя, і ніколи не бувало, щоб ото вішав товаришеві навперед себе папірців на спину, чи щось вирізував на лаві, чи грався, поки прийде учитель, в тісної баби. Коли кому треба було ножика, перо поправити, він одразу й удавався до Івана Федоровича, знаючи, що в того завсіди й ножик є, і Іван Федорович, тоді ще просто собі Ванюша, виймав його з малого шкуратяного чехольчика, що висів у петельці його сіренького сурдута, і просив тільки не шкребти пера самим лезом, завіряючи, що для того є тупий край. Така звичайність незабаром здобула йому увагу навіть самого учителя латинської мови, що одного його кахикання в сінях, перше ніж з'являлися в дверях його шинеля фризова та мережана віспою твар, наганяло страху на всю школу. Цей страшний учитель, що на катедрі в нього завжди лежали два пучки різок, а половина учнів все було стояли навколішках, зробив Івана Федоровича авдитором, дарма що в класі був не один з багато кращою кебетою. Тут таки не можна обминути одного припадку, що поклався на все його життя. Один із довірених йому учеників, щоб прихилити свого авдитора записати йому в спискові *scit*, дарма що він свого уроку і в зуб не знав, приніс до класу загорнутий у папір млинець з маслом. Іван Федорович пильнував справедливости, та на ту саме пору був голодний і не зміг опертися спокусі; узяв млинця, поставив перед собою книжку та й давай їсти, і так був убрався в ту роботу, що й не помітив, як враз настала мертва по всьому класі тиша. Тоді тільки з страхом отямився він, як страшна рука, простягнувшися із фризової шинелі, вхопила його за вухо й витягла посеред класу—.Подавай сюди млинця! Подавай, кажу тобі, ледащо!—промовив грізний учитель, схопив пальцями масляного млинця і викинув його крізь вікно, суворо заказавши школярам у дворі підіймати його. Потому

він тут таки дуже боляче вибив Івана Федоровича по руках; і справді: руки винні, що брали, а не яке інше тіло... Та хоч як там було, а тільки з тієї пори несміливість, і без того з ним нерозлучна, ще дужче опала його. Може ця пригода і призвела до того, що він ніколи не мав охоти вступити на штатську службу, побачивши на ділі, що не все щастить приховувати кінці.

Було вже йому мало не п'ятнадцять літ, коли він перейшов до другого класу, де замість скороченого катехизису та чотирьох правил аритметики, узявся він за повний та за книжку про повинності людини та за дроби. Та побачивши, що далі в ліс, то більше дрів і діставши звістку, що батенько сказали довго жити, перебув іще два роки і, за згодою паніматки, вступив потім до П*** пішого полку.

П*** піший полк був зовсім не з тих, що інші полки, дарма що стояв він здебільшого по селах, а був проте на такій нозі, що інший і кавалерійський проти нього не потягне. Більша частина офіцерів пила виморозки і вміла тягати євреїв за пейси незгірш од гусарів; кілька душ навіть танцювали мазурки, і полковник П*** полку ніколи не забував згадати про те, розмовляючи з кимсь у товаристві:— У мене, пане,— говорив він звичайно, за кожним разом плескаючи себе по череву:— багато хто танцює мазурку, пане; вельми багато, пане, ще й як багато, пане! — Щоб іще показати освіченість П*** пішого полку, ми додамо, що двоє офіцерів були завзяті картярі в банк і програвали було часом мундир, кашкета, шинелю, китиці та ремінь од шаблі, навіть дещо спіднє з одежі, а це не раз-у-раз і серед кавалеристів трапляється.

Товаришування з такими людьми проте ні трохи не обсмілило Івана Федоровича. І як він не пив виморозків, воліючи чарку горілки перед обідом та вечерею, не танцював мазурки і не грав у банк, то, натурально, мусів раз-у-раз зоставатися сам. Таким способом, як інші роз'їжджали обивательськими по дрібніших панах, він, засівши у себе дома, управлявся

в роботі, що до смаку тільки сумирній та добрій вдачі: то чистив ґудзики, то читав оракула, то ставляв пастки на мишей по всіх кутках у хаті, а то й просто, скинувши мундира, лежав на ліжку.

Зате не було нікого справнішого од Івана Федоровича на весь полк. І зводом своїм він так командував, що ротний раз-у-раз ставляв його за зразок. Зате ж невдовзі, через одинадцять років після прапорщицького рангу, було підвищено його у підпоручники.

У той час він дістав звістку, що паніматка померли, а тітка, рідна сестра паніматчина, яку він знав тільки з того, що вона привозила йому за дитячих літ і посилала навіть до Гадячого сушені груші та власними руками роблені дуже добрі пряники (з матінкою вона була у сварці, і тому Іван Федорович опісля її й не бачив),— так от ця тітка, свого доброго серця ради, взялася заправляти його невеличким маєтком, про що його в свій час листом сповістила.

Іван Федорович, бувши зовсім певний щодо тітчиного доброго розуму, почав, як і давніше, одбувати свою службу. Інший на його місці, діставши такий ранг, забрав би собі в голову; але пиха була зовсім не його вдача. І зробившися підпоручником, він був той таки самий Іван Федорович, яким був колись і в прапорщицькому ранзі. Перебувши чотири роки після цієї знаменної для нього події, він збирався виступити разом з полком із Могилівської губерні до Великоросії, як от дістав такого листа:

«Любезний племіннику,
Іване Федоровичу!

Посилаю тобі білизну: п'ять пар нитяних шкарпеток та чотири сорочки тонкого полотна; та ще хочу поговорити з тобою об ділі; як ти вже маєш не абиякого чина, та й сам, мабуть, про те знаєш, і прийшов у такі літа, що час тобі і за хазяйство взя-

тися, то на військовій службі тобі нема чого служити далі. Я вже стара і не можу всього доглянути у твоєму хазяйстві; та й справді багато чого маю до того ж повістити тобі наодинці. Приїжджай же, Ванюшо! Дожидаюся превеликої втіхи з тобою побачитись і з щиросердною любов'ю зостаюсь твоя тітка

В а с и л и с а Ц у п ч е в с ь к а.

А яка у нас на городі ріпа виросла, більше того що на картоплю схожа, як на ріпу».

Через тиждень після цього листа Іван Федорович одписав таке на одповідь:

«Ласкава добродійко, тітонько,
Василисо Кашпаровна!

Премного дякую вам, що прислали білизну. А надто шкарпетки в мене дуже старі, що навіть денщик штопав їх чотири рази і дуже вони до того позбігалися. А що думаєте ви про мою службу, то у всьому істинна правда ваша, і от уже третій день, як я подав на вислугу. І тільки мене одзволять, зразу ж найму підводчика. Давнього вашого припоручення, що писали ви про пшеницю на насіння, про сибірську арнаутку,—не міг зробити: у всій Могилівській губерні нема такої. Свиней же тут одгодовують найбільше брагою, домішуючи трошки перешумованого пива.

З найправдивішою шаною, ласкава добродійко тітонько, вашим пробуваю племінником

І в а н о м Ш п о н ь к о ю».

На останку Іван Федорович здобув абшит і ранг поручника, найняв за сорок карбованців єврея від Могилева до Гадячого і сів у бричку саме під ту пору, як дерева одяглися молодим, ще нерясним листям, вся земля зазеленіла новою травичкою і по всьому полі пахло весною.

II
ДОРОГА

В дорозі не сталось нічого надто прикметного. Іхали трохи більш як два тижні. Воно може й швидше приїхав би Іван Федорович, так коли ж побожний еврей шабашував по суботах і, нап'явши своє богоміллля увесь день молився. А проте, з Івана Федоровича, як я мав нагоду принотувати вище, була така людина, що не підпускала до себе нудьги. Він на той час розпаковував чамайдана, виймав білизну, переглядав її гарненько, чи доладу її виправо, чи доладу складено, здіймав обережненько пушок з нового мундира, пошитого вже без погончиків і знов усе те складав найчепурнішим способом. До книжок він здебільшого охоти не мав; а коли й заглядав часом до оракула, так то через те, що любив знаходити там усе звісне, кілька раз читане. Так городянин кожного дня простує до клубу, не для того, щоб якоїсь там новини почути, але щоб зустріти тих приятелів, з якими, хто зна відколи, звик гомоніти в клубі. Так чиновник з правдивою втіхою вичитує адрес-календар по кілька раз на день, не задля якого там дипломатичного клопоту, але його аж надто бавить друкований розпис іменам. «А! Іван Гаврилович такий то!» проказує він стиха сам до себе. «А оце й я!.. Гм!..». А другим разом знов читає з тими самими вигуками.

По двох тижнях подорожі Іван Федорович доїхав до хутірця, верстов за сто від Гадячого. Було те у п'ятницю. Сонце давно вже зайшло, коли він заїхав з бричкою і з евреєм на постоялий двір.

Цей постоялий двір був, як усі постоялі двори по маленьких хуторах та селах. Подорожнього в них, як заведено, трактують з усеї сили вівсом та сіном, так наче б то він мав бути почтовий кінь. Та коли б йому схотілося поснідати, як звичайно снідають добрі люди, то зберіг би свій апетит цілісіньким до другого разу. Іван Федорович, знаючи все те, заздалегідь

припас дві в'язки бубликів та ковбаси і, загадавши дати чарку горілки, якої в жодному постоялому дворі не бракує, узявся за свою вечерю, засівши на лаві до дубового столу, твердо вкопаного в долівку.

Тимчасом почувся гуркіт брички. Ворота заскрипіли, але бричка довго не в'їздила у двір. Гучний голос лаявся з бабою, що держала корчомку.

— Я заїду,— почув Іван Федорович,—та коли хоч одна блошиця укусить мене в твоїй хаті, то приб'ю, їй-же богу приб'ю, стара відьмо! І за сіно нічого не дам!

Хвилину пізніше двері одчинилися і ввійшов, чи краще сказавши, вліз товстенький чоловік у зеленому сурдуті. Голова його твердо вгрузла у короткій шиї, що видавалася іще товща під двоїстим підборіддям. Та й на вигляд, здавалося, був він із тих людей, що ніколи не сушили собі голови дурницями і що все життя їхнє котилося, як підмазане.

— Доброго здоров'я, мостивий пане! — промовив він, побачивши Івана Федоровича.

Іван Федорович мовчки вклонився.

— А дозвольте спитати, з ким маю честь?—провадив товстий подорожній. При такому допиті Іван Федорович мимоволі підвівся з місця і став на витяжку, що робив звичайно, коли його розпитував про що полковник.

— Вислужений поручник Іван Федорів Шпонька,— одповів він.

— А чи можна знати, в які місця прямуєте?

— У власний хутір, пане, у Витребеньки.

— Витребеньки!—мало не скрикнув пильний допитувач. — Дозвольте, добродію мій, дозвольте,—говорив він, підступаючи до нього і розмахуючи руками, так наче хтось його не підпускав, або він продирався крізь людський тиск, і підступивши обійняв кругом Івана Федоровича і розцілувався спочатку у праву, тоді у ліву, та й знову у праву щоку. Івану Федоровичу дуже сподобалось оте чоломкання, бо ж його гу-

бам здалися товсті щоки проїжджого за пухкі подушки.—Дозвольте, добродію, познайомитись,—говорив далі товстюк,—я дідич таки Гадяцького повіту і сусіда ваш. Живу я од хутора вашого, од Витребеньок, не далі як за п'ять верстов, у селі Хортищі; а звати мене Григорій Григорович Сторченко. А якже, а якже, добродію мій,—і знать вас не схочу, як не приїдете в гості до Хортища. Тепер я поспішаю в своїй потребі... А що це?—промовив він ласкавим голосом своєму козачкові, хлопцеві в латаному на ліктях козакині, що увійшовши до хати, заставляв з непевністю на виду стіл вузликами та ящиками.—Що це? що?—і голос Григорія Григоровича ставав помалу грізніший та грізніший.—Хіба я це сюди велів тобі ставити, моє серце? Хіба я це сюди казав тобі ставити, гадюко! Чи не казав я тобі наперед розігріти курку, пройдисвіте! Геть!—скрикнув він, тупнувши ногою.—Стривай, мармизо! Де погребець з пляшками? Іване Федоровичу!—говорив він, наливаючи чарочку настоянки:—прошу покорно—лікарственої!

— Їй-богу, пане, не можу... мені вже довелося...—промовив Іван Федорович, мнучись.

— І слухати не хочу, добродію мій!—присилив голоса поміщик:—і слухати не хочу! З місця не рушу, поки не вип'єте!..

Іван Федорович, побачивши, що відмовитися не можна, не без приємности випив.

— Це курятина, добродію мій!—провадив товстий Григорій Григорович, розрізаючи її ножем у дерев'яному ящику.—Було б вам відомо, що куховарка моя Явдоха часом любить клюкнути і через те раз-у-раз пересушує. Гей, хлопче!—тут звернувся він до хлопчика в козакині, що приніс перину і подушки:—постели мені долі серед хати. Та гляди, сіна клади вище під подушку. Та висмикни в баби пасмо прядива з мички заткнути на ніч вуха. Було б вам відомо, добродію мій, що в мене заведено затикати на ніч вуха з того проклятого припадку, коли в одній руській корчмі

заліз мені в ліве ухо тарган. Прокляті капапи, як я довідався потім, їдять навіть борщ з тарганами. Не можна й розказати, що зо мною сталося: так свербить в усі, так свербить... ну, просто хоч на стіну лізь! Помогла мені уже в наших краях проста собі баба, та й чим би ви думали? от собі відшіптуванням. Що ви скажете, мій добродію, про лікарів? Я думаю, вони таки морочать і дурять нас. Інша баба двадцять раз лучче тямить, як усі ті лікарі!

— Істинно, добродію, це ви нестеменную правду повідаєте. Інша таки то справді буває...—Тут він спинився, немов би не добираючи далі годящого слова. Не завадить тут і мені сказати, що він звичайно не був щедрий на слова. Може все це було з несміливости, а може й хотілося якнайкраще висловитися.

— Та гарненько, кажу, гарненько перетруси сіно!— примовляв Григорій Григорович своєму козачкові.— Тут сіно таке погане, що й не доглянеш, як трапиться сучок. Дозвольте, добродію, віддати вам надобраніч. Завтра уже не побачимось: я вдосвіта виїжджаю. Єврей ваш шабашуватиме, бо завтра субота, отож вам нема чого вставати рано. Та не забувайте моєї прозьби: і знать вас не знаю, як не приїдете до Хортища!

Тут камердинер Григорія Григоровича стягнув з нього сурдут та чоботи і натяг замість того халат,— а Григорій Григорович повалився на постіль, і, здавалось, одна величезна перина лягла на другу.

— Гей, хлопче, куди ж це ти, гадюко! Іди сюди, поправ ковдру! Гей, хлопче, підмости під голову сіна. А що, коней уже напоєно? Ще сіна! Сюди, під цей бік! Та поправ, гадюко, гаразд, кажу тобі, ковдру! Отак, іще! Ох!..

Тут Григорій Григорович зітхнув ще разів зо два і пустив страшний носовий висвист по всій хаті, похропуючи часами так, що баба, на лежанці дрімавши, прокидалася, враз витріщала очі на всі боки і, нічого не побачивши, заспокоювалася і засинала знов.

На завтра, коли Іван Федорович прокинувся, товстого поміщика вже не було. Це була єдина прикметна пригода, що сталася з ним дорогою. На третій день після цього він під'їздив до свого хуторця.

Тут почув він, що серце в нього сильно забилося, коли визирнув, махаючи крилами, вітряк і коли в міру того, як єврей поганяв своїх коней під гору, в долині показувався рядок верб. Живо і ясно виблискував поміж ними став і дихав холодком. Тут він купався колись. В цьому самому ставку він з хлоп'ятами брів колись по шию в воді—по раки. Бричка виїхала на греблю, і Іван Федорович побачив той самий старосвітський домочок, укритий очеретом; ті самі яблуні й черешні, по яких він лазив колись крадькома. Тільки що заїхав він у двір, як зусюди позбігалися собаки всілякої масти: руді, сірі, рябі. Деякі з них гавкаючи кидалися коням під ноги; інші бігли ззаду, почувши, що вісь вимащено салом. Один, стоячи коло пекарні і накривши кістку лапою, захо́дився на ввесь голос; другий гавкав здалеку і бігав назад і вперед, помахуючи хвостом і немов примовляючи: «Ось погляньте, люди хрищені, який я молодий та хороший!..» Хлоп'ята в замурзаних сорочках бігли дивитись. Свиня, що похожала по двору з шістнадцятьма поросятами, підняла вгору допитливо своє рило і хрюкнула дужче проти звичайного. У дворі лежало на землі багато ряден з пшеницею, просом та ячменем і сушилися на сонці. На стрісі сушилося теж чимало всілякого зілля: Петрових батогѝв, нечуй-вітру та іншого.

Іван Федорович так захопився, все те розглядаючи, що стямився тільки тоді, як рябий собака вкусив єврея, що злазив з брички, за литку. Збіглася двірня, а то були куховарка, одна баба та дві дівки у шерстяних спідницях—і після перших вигуків: «Та це ж панич наш!», оповістили, що тітонька садили на городі пшеничку разом з дівкою Палажкою та машталіром Омельком, який часто правив за городника

її сторожа. Але тітонька, що здалека примітила вкриту рогожею бричку, була вже тут. І Іван Федорович дивом здивувався, коли вона сливе що підняла його на руках, немов був непевен, чи це та сама тітка, що була писала йому про свою неміч та хвороби.

III

ТІТОНЬКА

Тітонька Василиса Кашпаровна мала на той час літ біля п'ятдесяти. Замужем вона не була ніколи і говорила звичайно, що дівоча стать для неї найдорожча в світі. Проте, як пригадаю, ніхто до неї й не сватався. Бувало все те від того, що всі чисто чоловіки робилися коло неї якісь несміливі і ніколи не наважувалися освідчитися їй. «Дуже великого характеру Василиса Кашпаровна!» говорили женихи і говорили правду, бо ж Василиса Кашпаровна хоч кого зробить од трави тихішим. П'яничку мірошника, що був уже зовсім нікчемний, вона твердою рукою власною доти день-у-день за чуба смикала, аж поки, без жодних особливих заходів,таки зробила з нього золото—не чоловіка. Зросту була вона велетенського; огрядність і силу мала не меншої міри. Здавалося, природа допустилася непрощеної помилки, призначивши їй носити темно-брунатний по буднях капот з дрібненькими зборочками та червону кашемирову шаль на великдень і на свої іменини, тоді як їй чи не найбільше були б до покраси драгунські вуса та високі ботфорти. Зате все, коло чого ходила, пасувало до її вигляду: вона їздила сама човном, погрібаючись веслом незгірше від якого рибалки; била дичину; стояла невідступно в косарів над душею; знала достеменно, скільки в неї динь та кавунів на баштані, брала мостового по п'ять копійок з воза, що переїздив через її греблю; лізла на дерево і трусила груші; била ледачих васалів своєю страшною

рукою і підносила достойним чарку горілки з тієї ж руки-владики. Мало не все вкупі—вона лаялась, красила прядиво, бігала на пекарню, робила квас, варила медове варення, клопоталася цілий день і всюди встигала. А через те й сталося, що маленький маєток Івана Федоровича,—всього вісімнадцять душ у останню ревізію,—процвітав у всій силі цього слова. До того ж вона аж надто любила свого племінника і пильно збивала для нього копійчину.

Тільки приїхав Іван Федорович додому, як життя його змінилося зовсім і пішло геть іншою цариною. Здавалося, природа на те й створила його, щоб саме заправляти вісімнадцятидушним господарством. Сама тітка помітила, що з нього буде добрий господар, хоч не у всі проте справи господарські дозволяла йому встрявати.

— Воно ще молода дитина!—звичайно промовляла вона, дарма, що Івану Федоровичу було мало не сорок літ: а де ж йому все знати!—А проте він неодступно бував при женцях та при косарях, і це давало невимовну втіху його сумирній душі. Дружній вимах десятка і більше того блискучих кіс; шелест полеглої рівним покосом трави; а там подекуди заливні співи жничок, то веселі, як гостям назустріч, то сумно-жалібні, як розлука; тихий, чистий вечір, ой, який же вечір! яке вільне та свіже повітря! і яке все живе тоді: степ червоніє, синіє і горить квітами; перепели, дрофи, чайки, коники, тисячі мушок—і від них свист, сюрчання, гудіння, перетріскування, крик, а то й ураз суголосний хор,і все те не замовкає ні на одну хвилину. А сонце западає й ховається. Ой! як же посвіжіло, як гарно стало! По полю то там, то там розкладають огнища, наставляють казани; навкруги казанів сідають довговусі косарі. Пара від галушок стелеться. Сутінки сірішають... І не сказати, що тоді робилося з Іваном Федоровичем. Він забував навіть, приставши до косарів, покуштувати їхніх галушок, до яких мав охоту,

і стояв як стій на однім місці, стежачи очима за чайкою, що пропадала в небі, або перераховуючи копи нажатого хліба, що вкривали поле.

Незабаром про Івана Федоровича скрізь пішла чутка, як про великого хазяїна. Тітонька і не навтішається з свого племінника, і ніколи не мине нагоди похвалитися їм. Одного дня—було це вже по жнивах, а саме під кінець місяця липня—Василиса Кашпаровна, взявши Івана Федоровича з таємничим виглядом за руку, оповістила, що вона тепер хоче поговорити з ним об ділі, яке вже здавна її клопоче.

— Тобі, любий Іване Федоровичу,—так почала вона:—відомо, що в твоєму хуторі вісімнадцять душ, правда це у ревізії, а так набереться більше,—може, буде і двадцять чотири. Та не про те мова. Ти знаєш той лісок, що за нашою левадою, і, мабуть, знаєш за тим таки ліском широченький луг—в ньому мало-мало не двадцять десятин, а сіна стільки, що можна кожного року продавати більше, ніж на сто карбованців, а надто як поставлять у Гадячі, кажуть люди, кінного полка.

— А як же, тітонько, знаю: сіно там дуже добре.

— Та це я й сама знаю, що дуже добре; а чи знаєш ти, що вся земля тая, як по правді,—твоя. Чого ж ти так очі витріщив? От і слухай, Іване Федоровичу. Ти пам'ятаєш Степана Кузьмовича? Та й що питати, еге ж, пам'ятаєш! Ти тоді таке мале було, що не могло б його і на ім'я вимовити. Де ж пак! пригадую, ще як приїхала я на саме пущення перед Пилипівкою і взяла була тебе на ручки, то ти мало мені сукні не спаскудив. Тільки-тільки встигла тебе передати мамці Матроні; от який ти тоді був поганий. Та не про те мова. Вся земля, що за нашим хутором, і саме село Хортище було Степана Кузьмовича. Він, щоб ти знав, ще тебе на світі не було, як почав був наїздити до твоєї матінки; та й те сказати, в такий час саме, як твого батечка не бувало вдома. Та я проте не на докір їй говорю, упокой господи її душу!—хоч по-

кійниця раз-у-раз мене кривдила. Та не про те мова. Як уже там було, а тільки Степан Кузьмович відписав тобі на даровизну ту саму землю, про яку оце тобі казано. Але покійниця, твоя матінка, не при людях згадуючи, кумедної якоїсь була вдачі. Сам чорт, прости мене, господи, за таке погане слово, з нею розуму не достав би. Де вона діла той дарчий лист,—бог один знає. Я думаю, просто, що він у руки попався цьому старому паничеві Григорію Григоровичу Сторченкові. Отож цьому пузатому пройдисвітові перейшов увесь його маєток. Я ладна на що хоч закластися, коли він не потаїв листа.

— Дозвольте доложити, тітонько: чи не той це Сторченко, що я на станції спізнався?—Тут Іван Федорович розказав про своє спіткання.

— Хто його знає,—одказала, трохи подумавши тітонька:—може він і не пройдисвіт. Правда, він усього півроку як переїхав сюди до нас жити; за такий час чоловіка не взнаєш. Стара. його мати, чула я, сама дуже розумна жінка, і, кажуть, он як тямить огірки солити. Та й килими власні її дівчата дуже гарно уміють ткати. Та як ти кажеш, що він тебе гаразд привітав, то їдь до нього. Може старий грішник послухається своєї совісти і віддасть, що не його добро. Можеш, чого доброго, поїхати і бричкою, тільки проклята дітвора усі гвіздки повитягала ззаду, треба сказати Омелькові, щоб поприбивав скрізь як слід реміння.

— Та нащо, тітонько? Я візьму візок, що ви їздите дичину стріляти.

На цім розмова скінчилася.

IV

ОБІД

В обідню пору Іван Федорович виїхав до села Хортища і трохи потерпав, як почав був ізближатись до панського будинку. Будинок цей був довгенький та

не під очеретом, як у багатьох околишніх поміщиків, а під драницею. Дві комори у дворі теж під драницею, ворота дубові. Іван Федорович скидався на того ферта, що приїхавши на баль, де не погляне, то всі вбрані краще од нього. З пошани він покинув свій візок біля комори і підійшов до рундука пішки.

— А, Іван Федорович!— гукнув товстий Григорій Григорович, похожавши по двору в сурдуті, але без краватки, жилета та підтяжок. Та й цей убір, здавалося, обтяжував його огрядну постать, бо піт так і котився з нього струмками.— Що ж це ви казали, що зразу й придете, тільки з тіткою побачитесь, та так і не приїхали!— По цих словах губи Івана Федоровича потрапили на ті самі знайомі подушки.

— Найбільше... клопоти хазяйські. Та я приїхав до вас на годинку, маю діло...

— На годинку? От цього вже не буде! Гей, хлопче!— гукнув товстий господар і той самий хлопець в козакині вибіг із пекарні.—Скажи Касянові, щоб зараз же припер ворота, чуєш, щоб припер як слід. А коней от цього пана хай розпряже зараз мені. Прошу до хати! Тут така спека, що в мене вся сорочка мокра.

Іван Федорович, увійшовши до хати, наважився не дармувати часу і, не вважаючи на свою несміливість, чим-дуж наступати.

— Тітонька мала честь... переказували мені, що дарчий лист покійного Степана Кузьмовича...

І не сказати, як скривилося на ці слова широке обличчя Григорія Григоровича.— Їй-богу, нічого не чую!— відповів він.— Було б вам відомо, що в мене у лівому усі сидів тарган. У руських хатах прокляті кацапи скрізь порозводили тарганів. Ніяким пером не списати, що то за мука була,—свербить та й свербить! Помогла мені вже одна стара баба і от дуже просто...

— Я хотів сказати...—наважився перебити Іван Федорович, бачучи, що Григорій Григорович навмисне зводить мову на інше;—що в духовній небіж-

чика Степана Кузьмовича згадується, теє, про дарчий лист... тим листом приписано мені...

— Я знаю, тітонька це вам уже наговорила... Брехня, аж їй-же богу, брехня! Ніякого дарчого листа не писав покійний. Хоч воно і згадується в духовній про якийсь лист, але де ж він? Ніхто його не подавав. Я вам говорю це, бо таки щиро вам добра жичу. Їй-богу, все те брехня!

Іван Федорович замовк, міркуючи собі, що може й справді тітоньці так тільки здалося.

— А от і пані-матонька йдуть із сестрами!— сказав Григорій Григорович:—значить пора обідати... ходім! З цими словами він потягнув Івана Федоровича за руку до кімнати, де стояли на столі горілка та закуска.

На той саме час увійшла бабуся низенька,—ну, просто тобі кофейник у чепчику,—з двома паннами, білявою й чорнявою. Іван Федорович, як чемний кавалір, підійшов до ручки спочатку бабусиної, а потім і обох панночок.

— Це, матінко, наш сусіда Іван Федорович Шпонька!—сказав Григорій Григорович.

Бабуся пильно дивилася на Івана Федоровича, або може то тільки здавалося, що дивилась. А проте то була довершена добрість. Бачилось, вона так і хотіла запитатися в Івана Федоровича: «а скільки ви на зиму огірків насолюєте?»

— Ви горілку пили?—спитала бабуся.

— Ви, матінко, либонь не виспались!—сказав Григорій Григорович:—та хто ж питає гостя, пив він, чи ні? Ви тільки частуйте, а чи пили ми, чи ні, то вже наше діло. Іване Федоровичу! Прошу золототисячникової чи Трохимовського сивушки,—яка вам краще до вподоби? Іване Йвановичу, а ти чого став?— проказав Григорій Григорович, навернувшись назад, і Іван Федорович побачив перед горілкою Івана Івановича в довгополому сурдуті, з величезним стоячим комірцем, що закривав йому всю потилицю, так що голова його сиділа в комірі, як у бричці.

Іван Іванович підійшов до горілки, потер руки, оглянув гаразд чарку, налив, підняв проти світла, хильнув за раз усю горілку із чарки в рота, але не ковтаючи, пополоскав нею як слід у роті і вже тоді ковтнув. І закусивши хлібом з солоними опеньками, звернувся до Івана Федоровича.

— Чи не з Іваном Федоровичем, паном Шпонькою, маю честь?

— Так і єсть, пане! — відповів Іван Федорович.

— Дуже, дуже змінилися, добродію, з тих часів, як я вас знаю. А як же,— провадив Іван Іванович:— я ж вас ще отакенським пам'ятаю! —При тому він показав долонею на аршин від долівки.—Покійні батенько ваш, царство небесне, на диво був чоловік. Кавуни та дині у нього все такі бували, що тепер ніде й не побачите. От хоч би й тут,—казав він далі, одводячи його на бік:—подадуть вам за столом дині,— що це за дині? І не дивився б! Чи вірите, мостивий добродію, у нього кавуни були,—проказав він, немов з таїною звіряючись та розвівши руками, так наче мав обійняти якесь товсте дерево:—їй-богу, он які!

— Ходімте до столу!—сказав Григорій Григорович, взявши Івана Федоровича за руку.

Григорій Григорович сів на звичайному своєму місці кінець столу, завісившися величезною серветкою і так-о скидаючись на тих героїв, що ото цирульники на своїх вивісках малюють. Іван Федорович, червоніючи, сів на вказане йому місце проти двох панночок, а Іван Іванович спромігся примоститися біля нього, радіючи душею, що матиме кому оповідати свою мудрість.

— Було б вам куприка не брати, Іване Федоровичу. Це ж індичка!—промовила стара до Івана Федоровича, якому на той час підніс блюдо сільський камердин у сірому фраку з чорною латкою. — Візьміть спинки!

— Матінко! та ж вас ніхто не просить встрявати!— промовив Григорій Григорович.—Було б вам відомо,

Іван Федорович сів... проти двох панночок.

гість сам знає, що йому взяти. Іване Федоровичу, візьміть крильце, оте друге, з пупком. Та чого ж ви так мало взяли? Беріть ніжку! А ти чого рота роззявив там з блюдом? Проси! Ставай, ледащо, навколішки, проказуй мені зараз: «Іване Федоровичу, візьміть ніжку!»

— Іване Федоровичу, візьміть ніжку!—проревів, стаючи навколішки, камердин з блюдом.

— Гм, що це за індички!—промовив стиха Іван Іванович, вдаючи нехтування та обертаючись до свого сусіда.—Хіба такі мають бути індички? От якби ви в мене індичок побачили! От, повірте, що в однієї жиру більше, ніж у десятка таких, як оце. Чи повірите, мій добродію, навіть дивитися гидко, як ходять по двору,—такі вигодувані!..

— Іване Івановичу, та ти брешеш!—сказав Григорій Григорович, дослухавшися до його речей.

— Я вам скажу,— знову провадив своєї Іван Іванович до сусіда, удаючи, наче не чув Григорія Григоровича слова:— торік, коли я посилав їх до Гадячого, давали по п'ятдесят копійок за штуку. Та й то не хотів брати.

— Іване Івановичу, я ж тобі кажу, що брешеш ти!— проказав Григорій Григоровичу, задля більшої виразности, склад за складом і голосніше, як перше.

Але Іван Іванович, удаючи наче б то річ зовсім не до нього, провадив таки те саме, тільки багато вже тихше:—Далебі, мій добродію, не хотів брати. В Гадячому ні в одного тобі поміщика...

— Іване Івановичу! таки дурень ти та й більш нічого,—голосно промовив Григорій Григорович.—Та Іван же Федорович знає все те краще, як ти, і тобі не повірить.

Тут Іван Іванович тяжко образився, замовк та й заходився біля індички, дарма що була вона не така годована, як ті, що ото гидко на них і дивитись.

Брязкання ножів, ложок та тарілок на якийсь час заступило розмову: та найдужче чути було Гри-

горія Григоровича висмоктування мозку з баранячої кістки.

— Чи ви читали,—трохи перемовчавши спитав Іван Іванович, висовуючи голову з своєї брички до Івана Федоровича:—книжку «Путешествие Коробейникова ко святым местам»? От де справжня втіха для душі й серця! Тепер таких книжок не друкують. Жаль мені превеликий, що не глянув, якого року.

Іван Федорович, зачувши, що мова про книжку, почав дбайливо набирати собі соусу.

— По правді, дивне диво, добродію, як подумаєш, що простий собі міщанин та пройшов усіма тими місцями. Більше, як три тисячі верстов, добродію мій, більше як три тисячі верстов! Істинно, сам господь його сподобив побувати в Палестині та в Єрусалимі!

— Так ви говорите, що він,—сказав Іван Федорович, котрий чимало чув про Єрусалим іще від свого денщика:—був у Єрусалимі?

— Про що ви там таке говорите, Іване Федоровичу?—запитався з кінець стѝлу Григорій Григорович.

— Я, теє то, мав нагоду зауважити, що які то є далекі на світі землі!—сказав Іван Федорович, сердечно вдоволений, що вимовив таку довгу й тяжку фразу.

— Не вірте йому, Іване Федоровичу! —сказав Григорій Григорович, не дочувши гаразд:—все чисто бреше!

Тимчасом обід скінчився. Григорій Григорович пішов до своєї кімнати, як звичайно, похропти трохи. А гості пішли слідом за старенькою господинею та паннами до вітальні, де той самий стіл, на якому вони покинули, йдучи обідати, горілку, наче дивною зміною якоюсь, вкрився блюдечками з усяковим варенням та блюдами з вишнями, динями та кавунами.

Що Григорія Григоровича нема в хаті, було знати по всьому. Господиня стала говіркіша і сама без жодної прозьби розкривала усякі секрети, і як пастилу

робити та як сушити груші. Навіть панни заговорили; проте білява, що здавалося років на шість молодша від сестри і що мала на око літ двадцять п'ять, була мовчазніша.

Та найбільше говорив і діяв Іван Іванович. Певний, що тепер його ніхто не переб'є та й не засоромить, він говорив і про огірки, і про картоплю, як її садити, і про те, які були колись розумні люди— куди проти теперішніх,—і про те, як усе в світі дедалі то розумнішає і доходить наймудріших вигадок. Коротко, був він із тих людей, що з найбільшою втіхою воліють віддаватися найсолодшим для душі розмовам, і говоритимуть про все, про що тільки можна говорити. Коли розмова провадилася про справи важливі і побожні, то Іван Іванович зітхав після кожного слова, покивуючи помалу головою; коли про господарські, то висовував голову з своєї бричкн і робив такі міни, що глянувши на нього, здається, можна було б прочитати, як саме робити грушевий квас, які завбільшки ті дині, що він говорив, і які ситі ті гуси, що бігають у нього по двору. Кінець кінцем, уже ввечері на превелику силу пощастило Івану Федоровичу розпрощатись. І хоч який був податний, хоч як його силували ночувати, а він устоявся таки, щоб їхати, і поїхав.

V

НОВІ НАМИСЛИ ТІТЧИНІ

— Ну, що? виманив у старого лиходія листа?— Так питаючись зустріла Івана Федоровича тітонька, що нетерпляче дожидала його уже кілька годин на ґанку і не втерпіла кінець кінцем, щоб не вибігти за ворота.

— Ні, тітонько!—сказав Іван Федорович, злізаючи з візка:—у Григорія Григоровича ніякого листа немає.

— І ти йому повірив? Бреше, проклятий! Коли небудь попаду, то єй-єй власними руками випорю.

Е, я таки спущу йому сала! А треба б одначе наперед поговорити з нашим підсудком, чи не можна судом з нього стягти. Та не про те тепер мова. Ну що ж, чи добрий обід був?

— Вельми... таки так, тітонько.

— Ну, а що ж подавали вам, розкажи! Знаю, що стара добре тямить за кухнею доглянути.

— Сирники були із сметаною, тітонько. Соус з голубами, начиненими...

— А індичка була з сливами?—питалася тітонька, бо й сама була з перших готувати цю страву.

— Була й індичка... Вельми гарні панночки—Григорія Григоровича сестри, особливо білява.

— А!—сказала тітонька і пильно подивилася на Івана Федоровича, що почервонів і очі в землю потупив. Нова думка мигнула їй у голові.—Ну що ж?—спиталася вона з цікавістю і жваво:—які в неї брови?—Не шкодить додати, що тітонька завжди покладала найпершу красу жіночу в бровах.

— Брови, тітонько, зовсім такі, як ви ото розказували, у вас були замолоду. І по всьому личку дрібненьке ластовиння.

— А!—сказала тітка, задоволена увагою Івана Федоровича, що проте і на думці не мав сказати тим якогось комплімента.—Яке ж було на ній убрання? хоч правда, тепер і не знати таких дебелих матерій, як от приміром у мене на цьому капоті. Та не про те мова. Ну та й як же ти говорив з нею про щонебудь?

— Тобто, як?.. я, тітонько? Ви, може, думаєте вже...

— А що ж! що тут дивного? сам бог велів! Може, тобі з нею на роду написано жити укупочці.

— Я не стямлюся, тітонько, як то ви можете таке говорити. Це показує, що ви зовсім мене не знаєте!

— Гай-гай, уже й образився!—промовила тітонька. «Ще молода дитина!» подумала вона сама до себе: «нічого не знає, треба звести їх докупи, хай розпізнаються».

Тут тітонька пішла глянути до пекарні й покинула Івана Федоровича. Але з цього часу вона тільки й думала про те, щоб якнайскорше побачити свого племінника жонатим і поняньчити маленьких унучків. В голові їй громадилися самі лишень весільні приготування і було помітно, що вона в усіх справах метушилася більше, як було, хоч справи від того йшли не так на краще, як на гірше. Частенько, пораючись коло якогось солодкого тіста,— вона ніколи не довіряла куховарці, — вона, загадавшися і уявивши, як біля неї стоїть маленький внучок і просить пиріжка, неуважно простягала до нього руку з найкращим шматком, а дворовий собака, спожиткувавши теє, хапав зубами ласий шматок і голосним своїм жваканням виводив її з задуми, за що раз-у-раз і бито його кочергою. Навіть забулася вона про свої кохані справи і вже годі їздити на полювання, а надто як замість куріпки та підстрелила ворону, чого ніколи з нею не бувало.

Аж от через чотири дні всі побачили викочену з повітки на двір бричку. Машталір Омелько, він же городник і сторож, ще з раннього рана вистукував молотком і прибивав реміння, без перестану одганяючи собак, що лизали колеса. За свою повинність маю повідомити читальників, що це була та сама бричка, якою їздив іще Адам. І через те, коли хто видаватиме за адамівську якусь іншу, то це суща брехня, і та бричка запевне фальшива. Зовсім невідомо, як урятувалася вона од потопа. Треба думати, що в Ноєвім ковчегові була нарочито зроблена для неї повітка. Дуже шкода, що не можна доладу списати для читальників її стать. Досить сказати, що Василиса Кашпаровна була задоволена з її архітектури і раз-у-раз виливала свій жаль, що повиводилися з моди старовинні екіпажі. Самий склад тої брички,— трохи набік, тобто так, що права сторона її була багато вища од лівої,— був дуже їй до вподоби, бо ж з одного боку може, так вона говорила, влізти людина малà

на виріст, а з другого велика. А проте у бричці могло вміститися яких душ п'ять малих на виріст і тройко таких, як тітонька. Десь коло полудня Омелько, упоравшись з бричкою, вивів із стайні троє коней, мало чим молодших од брички, і почав припрягати їх мотузками до величного повозу. Іван Федорович і тітонька, один з лівої руки, друга з правої, влізли до брички, і вона рушила. Стрічні дорогою мужики, побачивши такий пишний екіпаж (тітка дуже не часто виїжджала ним), з повагою спинялись, скидали шапки і низенько вклонялися. Годин через дві повіз став перед ґанком,—гадаю, нема чого й говорити, що перед ґанком Сторченкового дому. Григорія Григоровича не було вдома. Стара господиня з паннами вийшла зустріти гостей до їдальні. Тітонька підступила препишною ходою, з неабиякою зграбністю виставила одну ногу вперед і промовила голосно:

— Дуже я рада, моя пані добродійко, що маю честь персонально вам на пошану віддати. А з решпектом разом дозвольте подякувати за гостинність вашу проти мого племінника Івана Федоровича, що дуже її вихваляє. Добряча у вас гречка, добродійко. Я бачила її, як до села під'їздила. Дозвольте спитатися, чи багато кіп берете ви з десятини?

По цьому відбулося чоломкання до всіх. Коли ж посідали у вітальні, то старенька господиня почала:

— Про гречку нічого вам не скажу: то Григорія Григоровича справа. Я вже давно про те не дбаю; та й не сила: уже стара. Колись, пам'ятаю, бувала у нас гречка по пояс; а тепер бозна що. Хоч проте кажуть, що теперечки усе наче б то краще.—Тут старенька зітхнула. І як кому спостережливому, то почулося б у цьому зітханні зітхання старосвітського вісімнадцятого століття.

— Чула я, пані моя, що у вас власні ваші дівчата чудові уміють ткати килими,—сказала Василиса Кашпаровна, і тим зачепила стареньку за струну найчутливішу. При тих словах вона немов ожила і речі

в неї полилися про те, як треба красити прядиво і як сукати для того нитку. З килимів незабаром розмова з'їхала на солоні огірки та на сушені груші. Коротко сказати, не минуло й години, як обидві панії так розговорилися між собою, наче б то вік були знайомі. Василиса Кашпаровна багато дечого почала уже говорити з нею таким тихим голосом, що Іван Федорович нічого не міг і розібрати.

— Може б ласка ваша подивитися?—сказала, встаючи, стара господиня.

За нею підвелися панни і Василиса Кашпаровна, і всі рушили до дівочої. Тітонька проте дала Івану Федоровичу знак, щоб зостався і щось потиху сказала старенькій.

— Машенько!—сказала старенька, вдаючися до білявої панночки,—зостанься з гостем та поговори з ним, щоб гостю не було нудно самому.

Білява панна зосталася і сіла на канапу. Іван Федорович сидів на своєму стільці, як на огні, червонів і спускав очі; та панна, здавалося, зовсім того не помічала і байдужісінько сиділа собі на канапі, пильно розглядаючись по стіні та по вікнах або ведучи очима услід за кицькою, що боязко пробігала попід стільцями.

Іван Федорович трохи прибадьорився і хотів був розпочати розмову; але, здавалося, всі слова свої він погубив дорогою. Ні одне не спадало на думку.

Мовчанка стояла щось із чверть години. Панночка сиділа, як і давніше.

Коли це Іван Федорович враз набрався духу.

— Улітку дуже багато мух, добродійко!—вимовив він напівтремтячим голосом.

— Аж надто багато,—на одвіт панна.—Братік нарочито зробили хлопавку із старого матінчиного черевика; та їх усе ще таки дуже багато.

Тут розмова знов урвалася. Іван Федорович ніякими способами уже не здобувався на мову.

Аж ось господиня з тітонькою та чорнявою панною

повернулися. Поговоривши ще трохи, Василиса Кашпаровна попрощалася з старою і з паннами, хоч і як запрошували її зостатися на піч. Стара і панна вийшли на ґанок провожати гостей і довго ще кланялися тітоньці і племінникові, що виглядали з брички.

— Ну, Іване Федоровичу, про що ж таке говорили ви удвох з панночкою?—запиталася дорогою тітонька.

— Вельми скромні і доброзвичайні панночка Марія Григоровна,—сказав Іван Федорович.

— Слухай, Іване Федоровичу! я таки хочу поговорити з тобою серйозно. Тобі вже, богу дякувати, тридцять восьмий рік. Чин на тобі вже хороший; час і про дітей подумати. Тобі неодмінно треба мати жінку...

— Як, тітонько!—аж скрикнув з переляку Іван Федорович:—як то жінку! Ні, тітонько, змилуйтесь... Ви зовсім мене в сором загоните... я ще ніколи не був жонатий. Та й не знаю, що маю з нею робити!

— Дізнаєшся, Іване Федоровичу, дізнаєшся,—промовила, посміхаючись, тітка, і подумала сама до себе: «куди там, ще зовсім молода дитина, нічого не знає!» —Так, Іване Федоровичу,—провадила вона далі в голос:—кращої жінки і не знайти тобі, як Марія Григоровна. Тобі ж до того вона дуже сподобалась. Ми вже про те багато дечого переговорили з старою: вона б дуже рада тебе мати зятем. Правда, не знати ще, що скаже цей лиходій Григорович. Та ми на нього не подивимось і хай тільки помислить не віддати приданого,—ми його судом...—В цей час бричка під'їхала до двору, і ветхі шкапи пооживали, почувши близенько вже стайню.

— Слухай, Омельку! коням дай спершу відпочити гаразд, не веди зараз, як розпряжеш, до водопою, воно ж коні гарячі!—Ну, Іване Федоровичу,—казала далі, висідаючи, тітонька:—я раджу тобі добре таки над цим розмислити. Мені ще треба забігти на пе-

карню, я забула загадати Солосі, що на вечерю, а вона, мабуть, сама про те і не подумала.

Та Іван Федорович стояв, немов громом прибитий. Правда, Марія Григоровна таки дуже непогана собою панна; але женитися... Це здавалося йому таке чудне, таке дивне, що він і помислити об тім без страху не міг. Жити з жінкою... не втямку. Він не сам буде в своїй кімнаті, але їх має скрізь бути двоє. Піт висипав йому на обличчі в міру, як він заглиблювався в думки.

Раніш заведеного ліг він до ліжка, та, проти всякого свого намагання, ніяк не міг заснути. Вкінці пожада̀ний сон, цей всесвітній миротворця, прийшов до нього; але який сон! Таких недоладних нічниць він ніколи ще не бачив. То снилося йому, наче б то все круг нього гуде, крутиться. А він біжить, біжить, ніг під собою не чує... от уже знемагає... Враз хтось хапає його за вухо. «Ай! хто це?»—«Це я, твоя жінка!» гомоном відповідав йому якийсь голос. І він раптом прокидався. То уявлялося йому, наче він уже жонатий, що все в їхньому домочку таке дивне, таке чудне: в його кімнаті стоїть замість самотнього—подвійне ліжко.—На стільці сидить жінка. Йому чудно; він не знає, як до неї приступити, про що говорити з нею; і помічає, що в неї якесь гусяче лице. Ненароком повертається в бік і бачить другу жінку, теж із гусячим лицем. Повертається в другий бік—стоїть третя жінка. Назад—ще одна жінка. Тут йому робиться тосно. Кинувся він до саду; та в саду душно. Він скинув кашкета, бачить: у кашкеті сидить жінка. Піт виступив йому на обличчі. Поліз до кешені по хустку— і в кешені жінка. Вийняв з уха вату—і там сидить жінка... То раптом скакав він на одній нозі, а тітка, дивлячись на нього, говорила з поважним виглядом: «А тож маєш тепер скакати, бо ти вже чоловік жонатий». Він до неї, так тітонька вже не тітонька, а дзвіниця. І чує він, як хтось тягне його віжками на дзвіницю. «Хто це тягне мене?» жалісно спитався Іван

Федорович. «Це я, жінка твоя, тягну тебе, бо ж ти — дзвін». «Ні, я Іван Федорович, я не дзвін», кричав він. «Ні, ти дзвін», говорив, проходячи повз нього, полковник П*** пішого полку... А то раптом снилося йому, наче жінка зовсім не людина, а якась вовняна матерія: буцім то він у Могилеві заходить до купця в крамницю. «Якої вам кажете матерії?» говорить крамар: «ви візьміть жінки, це наймодніша матерія. Дуже добра! з неї тепер усі сурдути шиють». Крамар міряє і ріже жінку. Іван Федорович бере під паху, іде до еврея, кравця. «Ні», каже еврей: «це погана матерія. З неї ніхто не шиє собі сурдутів»...

В страху і в нестямі будився Іван Федорович. Холодним потом обливався.

Скоро він устав вранці, зразу ж удався до оракула, на кінці якого доброчинний книгар, через власну і то не абияку добрість та щирість, умістив коротенького сонника. Але там не було нічогісінько, хоч трохи навіть схожого на такий недоладний сон.

Тимчасом у тітчиній голові достиг зовсім новий намисел, про який дізнатись маєте з дальшого розділу.

Ціна 12 коп.

СКЛАД ВИДАННЯ:
КНИГОСПІЛКА
Харків, Горяїнівськ. п. 2
Київ, ул. Воровськ., 48
Одеса, вул. Ласаля, 12